

УДК 340.12:94(38)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.51.7>

ПРИСЯГИ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Олексій Кравчук

*Вищий антикорупційний суд, Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 41, 03057, м. Київ, Україна*

Іван Остащук

*Український гуманітарний інститут
вул. Інститутська, 14, 08292, м. Буча, Київська обл., Україна*

У статті розглянуто становлення інституту присяг у Стародавній Греції, зокрема на основі текстів грецької міфології як архаїчної форми свідомості й однієї з основ західної культури. У Стародавній Греції складання присяги було закликком до богів стати свідками, покровителями і гарантами обітниць, а також виконавцями покарань у випадках порушення зобов'язань. Присяги богам, зокрема покровителю справедливості й клятв Зевсу, передбачали самопрокляття, яке могло стримувати людину від клятвopушення або було регулюючим чинником чесності свідка. Повсюдність присяг формувала в античній людині чесноти справедливості, чесності, а не просто збагачувала лексичний склад мови чи художність епосу. Будь-яка божественна сила могла бути використана для присяги, що зводилася до самопрокляття на випадок її порушення. Уособленням кари за злочини, зокрема клятвopушення, були ерінії – хтонічні божества, образи яких показують перехід від архаїчної традиції помсти до правосуддя. Присяга була прокляттям, яке накликала на себе сама людина, котра обманювала чи порушувала клятву. Персоніфікацією прокляття поставав Горкіос, якого у цій ролі супроводжували ерінії як втілення кари: таким чином цією парою образів «присяги» і «покарання» показували неунікність відплати за порушення клятв. Згідно з уявленнями, за дотриманням присяги стежили верховні боги – Зевс, Феміда, Аполлон, Деметра. Гомерівська «Еліада» описує обряд возлиття Зевсу й іншим богам як свідкам і гарантам присяги. Також греки присягали сакралізованими природними об'єктами (сонце, річка, земля), нерозведеним водою вином. Окремо згадується присяга водою міфологічної підземної річки Стікс (клятва богів, які також зобов'язані були суворо дотримуватися даних ними обіцянок, адже вода є особливим життєдайним елементом). Греки складали присяги у правовій, військовій, торгівельній, політичній, громадянській, релігійній сферах. Стародавня Греція як колыска західної цивілізації та вітчизна світової демократії заклала основи розуміння присяги – в її концептуальному осмисленні та формальних виявах на основі божественного покровительства і міфологізованих санкцій у випадку порушення. Категоричність дотримання клятв у світі богів, про що довідуємося з епічної літератури, була прикладом для людей.

Ключові слова: присяга, клятва, грецька міфологія, Стародавня Греція, Зевс, Феміда.

Присяги до сьогодні відіграють доволі помітну роль у суспільному житті. Цей соціально-правовий феномен розвинувся в стародавньому світі, де усне слово було не менш важливе, ніж закріплене письмово. Давньогрецька культура як одна з основ сучасного західного світу, джерело походження низки соціальних інститутів і форма глибокого філософського осмислення життя у збережених пам'ятках представляє нам також різноманітні приклади присяг, органічно вписані в картину світу античності. Архаїчні міфи представляють нам божеств, що захищали непорушність вселенського порядку, підтримка якого була

закріплена, зокрема, і урочистими клятвами богів та людей, що повинні були наслідувати безсмертних. Присяги Стародавньої Греції є важливими для розуміння генези аналізованого соціально-правового інституту.

Різних аспектів присяг у Стародавній Греції та відповідних рис грецької міфології торкалися в своїх роботах Юзеф Бжезінський, П'єр Грімаль, Андрій Зелінський, Кіріакі Константіноу, Джон О'Брайєн, Ян Парандовський, Алан Соммерстейн, Ізабел Торранс, Річард Янко.

У представленій статті маємо на меті розглянути становлення інституту присяг у Стародавній Греції, зокрема на основі текстів грецької міфології як архаїчної форми свідомості й однієї з основ західної культури. Ця розвідка є частиною комплексного дослідження соціально-правового інституту присяг.

Річард Янко, філолог-класик, дослідник давньогрецької літератури й культури, в яких присяга була вельми значущою як у правовій, так і в релігійній та культурній сферах, на основі аналізу численних класичних текстів відзначив, що «складання присяги – в силі покликання на більші сили, ніж ти сам, підкріплюючи істинність декларації і накладаючи на себе прокляття, якщо вона неправдива» [Цит. за: 1, с. 1].

На основі праць зарубіжних дослідників можемо узагальнено подати характеристики присяги і того, хто складає її, на прикладі грецької писемної культури:

1) декларація – твердження про сучасне чи минуле – стверджуюча (асерторична) присяга (*juramentum assertorium*) [2, с. 174], тобто про події та факти, які вже відбулися, або ж зобов'язання на майбутнє – промісорійна присяга (*juramentum promissorium*) [1, с. 1] – присяга з обіцянкою щось виконати, здійснити;

2) той, хто присягає, вказує, приховано чи відкрито, на надлюдську силу чи сили як на свідків декларації та водночас гарантів її правдивості; в англійській мові у текстах присяг переважно використовується прийменник *«by»*, що українською мовою в таких реченнях слід перекладати орудним відмінком (ким? чим?) – утворюється словосполучення «присягаю чимось або чимось» (і тут вказується ця надлюдська сила або сили), рідше, у розмовній англійській мові, застосовується прийменник *«to»*. А от у грецьких текстах сила-гарант зазвичай була прямим об'єктом дієслова «присягаю», а саме: греки не говорили «присягнув Зевсом», а швидше, – «присягнув Зевсу». На нашу думку, у такій формі більше відчується рівноправність та реалістичність присяги, міжособистісний зв'язок людини і грізного бога, що був також і покровителем присяги;

3) той, хто присягає, накладає на себе «умовне прокляття», якщо він обманує або ж не дотримається того, що урочисто обіцяє. Іншими словами, він молиться, щоб гарант присяги покарав його у випадку клятвопорушення: зазвичай самих слів прокляття і кари може не бути, але воно розуміється підтекстово. Отже, «присяга – це декларація, достовірність якої підкріплюється умовним самопрокляттям» [1, с. 1–2], «умовною божественною карою, що висить над тими, хто присягає» [3, с. 8]. Для сучасної людини складно зрозуміти, як самопрокляття могло стримувати людину від клятвопорушення чи було вагомим регулюючим чинником чесності свідка, проте цьому не слід дивуватися, адже йдеться про домоdernу добу, в якій світогляд містив такий складник як віру в караючу силу вищих сакральних сил. Не випадково, скажімо, запечатування прокляттями гробниць, відлучення від Церкви, накладання проклять на того, хто викраде книгу, так лякало більшість людей, хоча й не бракувало й скептиків, які присутні в кожному епоху.

Отож зрозумілим був страх і трепет людини перед присягою, навіть якщо вона була цілковито впевнена у власній чесності й правоті. І звісно, страх перед карою богів теж був дієвим чинником у дотриманні присяг, тобто фактично релігійний світогляд, в якому

простежується чимало юридичних елементів (суд, злочин (гріх), зменшення чи зняття покарання (індульгенція – повне або часткове відпущення гріхів) тощо), був чимось на зразок сучасного права з його регулятивною функцією. Це ми простежуємо більш або менш виразно у численних присягах різного призначення та часу створення й функціонування.

З аксіологічної точки зору, можна також узагальнити, що визначені процедури інституту присяги виховували в людині ті чесноти, про які йшлося в текстах клятв, особа здобувала знання про шкалу цінностей чи уявлення про дозволене і заборонене не тільки з теоретичного навчання, писемних джерел або усного переказування, але і з досвіду особистого життя. Повсюдність присяг формувала в людині чесноти справедливості, чесності тощо.

У світлі поданого вище зрозумілим є покровительство присяг у Стародавній Греції: «Будь-яка божественна сила(и) може бути використана під час складання присяги для виконання божественного покарання, що мається на увазі або чітко заявляється через самопрокляття та запускається у разі порушення клятви. Але, безумовно, не випадково, що ці дві сили, Зевс і Ерінії, які так тісно пов'язані з ідеєю наведення страху на людство, з'являються в літературних джерелах із більш широкою юрисдикцією щодо інституту присяги» [3, с. 7]. Щодо грізності Зевса, то з міфів знаємо численні історії про його караючу роль як у відношенні до богів, так і людей, у живописі або скульптурі його представляють у грізних позах суворого правителя й судді, що, як відомо, пізніше було запозичене в християнську іконографію для зображення Ісуса Христа Пантократора.

Ерінії – це хтонічні божества, осмислення образів яких показує перехід від архаїчної традиції помсти до правосуддя. У римлян вони ідентифікувалися як фурії. У культурній традиції найбільш відомі з них три – Алектро, Тісіфона і Мегера. Ім'я останньої з них увійшло в фразеологію як найменування злої і сварливої жінки. Їхній місцем проживання був Ереб – Підземна Темрява. Їхній вигляд також був жахливим: крилаті духи з факелами або бичами в руках, на голові розвивалися змії замість волосся, з вуст капала кров. Вважалося, що вони, як і мойри, мали свої закони, яким повинен був підкорятися навіть Зевс. Як відзначає П'єр Грімаль, ці «захисниці суспільного ладу карають за кожен злочин, який його порушує, а також за високомірне самовивищення – *hybris*, що підносить людину понад її смертність <...> Ерінії виражають основоположну концепцію грецького духу, віри в установлений порядок світу, який належить захищати від безладу. Однією з їх основних функцій був обов'язок карати за вбивство» [4]. Характеристики ерінії містили не тільки первісний страх від помсти та найгірших етичних категорій, але й перехід у Стародавній Греції до інституту справедливого суду.

Антична грецька культура архаїчного періоду засвідчує, що присяга за походженням була прокляттям, яке накликало на себе сама людина, яка обманувала чи порушувала клятву. Персоніфікацією прокляття поставав Горкос, ім'я якого – *Ἔρκος (Hórkos)* – у прямому перекладі й означає «присяга». Горкоса у цій ролі супроводжували страхітливі ерінії: їхнє поєднання означало «присяга» і «прокляття» – застереження для всіх, що за порушення прийнятих обітниць неодмінною буде покарання. ТанDEM Горкоса та ерінії у грецькій трагедії найчастіше стосувався заклик прокляття помсти у сім'ї [3, с. 9]. Сюжети та образи грецьких трагедій до сьогодення володіють потенціалом інтерпретації та нового осмислення, зрозумілого для людини XXI ст., адже вони наділені понадчасовим змістом та споконвічною проблематикою, зокрема щодо дотримання присяг у прагненні до справедливості. Звісно, акторів не обов'язково одягати в хітони, сучасні костюми цілком відповідатимуть тій проблематиці, яку персоніфікували та осмислювали античні греки.

Форма покарання персоніфікацій кари за клятвopорушення стосувалася (за Гесіодом) і родини того, хто клянеться: як у грецькій, так і в інших давніх культурах існувало уявлення про спадкову провину, коли невинні нащадки несуть покарання за злочини батьків, і прикладом цього є грецькі тексти про клятвopорушення, божественна кара за яке лягає не тільки на самого винуватця, але і на його дітей та онуків [3, с. 10]. Прочитуємо кілька віршів зі сцени клятви троянців та ахейців в «Іліаді» (пісня 3) Гомера (у перекладі Бориса Тена):

«Зевсе, наш батьку, володарю Іди, преславний, великий!
Сонце, що бачиш усе з високості, все чуєш на світі,
Ріки, й земля, і ви, що в підземних оселях нещадно
Мертвих караєте всіх, хто зламав за життя свою клятву,
Свідками будьте ви нам, охоронцями клятві священній!» <...>
Мовив і, горла ягнят полоснувши нещадною міддю,
Враз їх на землю поклав, ті ж, останній спускаючи подих,
В судорогах трепетали: бо ж сил позбавила мідь їх.
Потім, у чаші з кратери черпнувши вина, з молитвами
Вічноживущим богам творить почали узливання.
Так не один виголошував з-поміж троян і ахеїв:
“Зевсе, преславний, великий, та інші богове безсмертні!
В першого з тих, хто клятву священну порушить посміє,
Мозок нехай по землі, немов це вино, розіллється
В них і в дітей їх, жінками ж інші нехай володіють”» [5, пісня 3, 276–280, 292–301].

Класична епічна поема VIII століття до н. е. подає дуже жорстоку кару на порушників присяги та їхніх нащадків, а також описує обряд возлиття Зевсу й іншим богам як свідкам і гарантам присяги.

В «Іліаді» згадується про возлиття чистим, тобто не розведеним водою, вином – це було підкресленням особливо урочистих присяг [5, коментарі до пісні 2, 341]:

«Як же із клятвами, як з договорами нашими буде?
Чи не в огонь полетять і задуми наші, і ради,
Й чистим вином узливання, і рукостискання на вірність?» [5, пісня 2, 339–341].

В «Одіссеї» головний герой виголошує таку клятву перед пастухом, який не знає, що перед ним його господар цар Ітаки, який невдовзі дотримає даного у присязі слова та повбиває усіх женихів своєї доброчесної дружини Пенелопи:

«Ось що тобі розповім, велику приймаючи клятву, –
Свідком хай Зевс мені буде найперше, і стіл цей гостинний,
І Одіссеєве вогнище це, що до нього прийшов я.
Ще ти не підеш відціль, як уже Одісей буде дома.
Сам-бо, якщо того схочеш, на власні ти очі побачиш,
Як убиватиме він женихів, що тут господарять» [6, пісня 20, 229–234].

Прикметно, що останні вірші величного епосу закінчуються замиренням Одісея з ворогами та складанням присяги про припинення воєн, у яких стільки часу брав участь головний герой. І це було волею олімпійських богів, зокрема Зевса:

«До Одісея звернулась тоді ясноока Афіна:
“О Лаертід богорідний, удатний на все Одіссею!
Годі, кінчай вже війни усім осоружної розбрат,

Щоб громозвучного Зевса Кроніона¹ більш не вгнівити”.

Так сказала Афіна, і радо її він послухав.

Потім у клятвах надійних уклала між ними угоду

Зевса егідодержавного донька, Паллада Афіна,

Ментора вигляд прибравши, з ним постаттю й голосом схожа» [6, пісня 24, 541–548].

Організатором присяги між Одисеем та його ворогами була дочка Зевса Афіна – богиня мудрості й справедливої війни, яка стежила за порядком у земній та божественній сферах.

Цитати окремих віршів із героїчних поем Гомера ми навели передусім у контексті загальної високої популярності цих епосів у Стародавній Греції, їхній зміст акумулював сторони архаїчного життя, в якому побутувало переконання про необхідність присяги. В античності присяги були повсюдними. Греки склали присяги у правовій, військовій, торговельній, політичній, громадянській, релігійній сферах, наприклад: присяги правителів Спарти перед посіданням влади; урядові присяги; присяги громадян під час записування дітей до братрії (родової групи батька) щодо їх законного походження тощо [2, с. 66].

Стародавні греки присягали на всіх богів загалом або ж на окремих із них, зокрема на Аполлона, Деметру. Окремо присягали на Зевса – найвищого карателя кривоприсяжників та на богиню справедливості Феміду, що цілком зрозуміло в світлі приписуваних їй функцій [7]. Також елліни присягали на різноманітні предмети, що наділялися важливим значенням для того, хто складав клятву [2, с. 8]. Традиція присягати на окремих предметах досі функціонує.

Греки кількома способами підвищували урочистість та сакральність присяги: закликання богів у свідки, складання присяги у священних місцях (у храмах, біля вівтарів, перед статуями божеств), жертвопринесення, возлиття [8].

У міфічних уявленнях давніх греків за дотриманням присяги стежили верховні боги: Зевс був захисником права, на сходинах його величного трону сиділа богиня Справедливості, яка пильнувала за тим, як люди виконують присяги, котрі було прийнято скласти з піднятими вгору руками, зверненими до неба очима та вимовлянням імені головного всемогутнього бога – охоронця загального правового порядку і взятих на себе обітниць [9, с. 57]. У цій своїй функції Зевса називали Горкіос (*Horkios*) – «Хранитель присяги». Зевс був наділений численними епітетами, які перетворювалися на його титули, котрі характеризували певну сторону його божественності, що ставало фактичним взірцем для наслідування земних людей. Епітет Зевса «Горкіос» походив від іменника *ῥρκος* (*horkos*), який і означав поняття присяги [10]. Саме це слово та похідні від нього використовувалися в оригінальному тексті Нового Завіту на означення присяги чи дії складення присяги, наприклад, у Матв. 5, 33; 14, 7; 14, 9; 26, 72 [11], що цілком зрозуміло, адже християнські тексти створювалися грецькою, яку повсюдно розуміли.

Клятва сакралізованими природними об'єктами (сонце, річка, земля) була особливо сильною формою, адже взивалися основоположні сили, злість і кара яких лякали давню людину, адже вони стосувалися як земного життя, так і посмертного. Універсальними жестами під час таких слів було торкання рукою води чи землі, наче підсилюючи свою декларацію та фізично вступаючи в контакт із богами. Не випадково найдавніші грецькі філософи у пошуках першооснови світу вважали ним природні елементи – воду, землю, вогонь, повітря.

¹ Зевс Кроніон – син титана Кроноса, який у народній етимології ототожнювався з часом (Хроносом), а у культурній традиції його образ є алегорією швидкоплинного часу (у західноєвропейському живописі й скульптурі, починаючи з Ренесансу, його представляли як крилатого старця з косою в руці).

Давні греки часто присягали підземними богами, зокрема водами підземної річки Стікс, таку клятву боялися порушити навіть безсмертні боги [5, коментарі до пісні 2, 755 та пісні 14, 271–274]. Йдеться про підземне царство померлих, і якщо його сили будуть неприхильні душі, то її перебування там приречене на покарання:

«Будьте ви свідками, земле і небо широке над нами,

І під землею Стіксові води, – це клятва страшенна,

Більшої клятви уже й між богів не буває блаженних» [5, пісня 15, 36–38].

В іншій Гомеровій героїчній епопеї «Одіссея» також знаходимо вірші про клятву водами підземної річки, які збігаються з вище наведеними з «Гліади» [6, пісня п'ята, 184–187].

Як читаємо у цитованих текстах, складання урочистих присяг стосувалося не тільки смертних людей, але і безсмертних богів, які клялися силами, старшими і вищими за себе, передусім Зевсом. Згідно епічної поеми про походження богів та початку світу «Теогонія» Гесіода (VIII–VII ст. до н. е.), річка Стікс була гарантією присяг богів, зокрема через обряд возлиття вод цієї підземної ріки: «Філософське пояснення полягає в тому, що вода є матір'ю всього, а поети називають річку Стікс матір'ю богів» [12]. Побутувала легенда про те, що Олександра Македонського отруїли водою Стікса, яку принесли в порожньому копиті. Про його смерть існувала низка загадкових гіпотез, адже не хотіли вірити, що один із найпрославленіших стратегів і найбільших завойовників, вплив воєн якого визначив рух подальшої історії, міг померти від звичайних фізичних захворювань. Ця версія про отруєння водами Стікса не виникла випадково: Олександр Македонський, для якого релігійні культури відігравали велику роль (заради поклоніння святим місцям віддалявся від свого війська, приносив щедрі жертви богам, вірив у свою особливу, визначену богами, місію), вірив, що є нащадком (за лінією матері Олімпіади) легендарного героя Ахілла, якого мати Фетіда обмила (окрім п'яти, що стала його вразливим місцем) у водах підземної грізної річки [13]. Поширення грецької культури завдяки завоюванням Олександра Великого мало вплив і на формування уявлень про важливість присяги та форми її складання.

В архаїчних міфологічних текстах воді відводиться особлива роль у процесі створення життя, тому грецький обряд присягати водами підземної річки є зрозумілим у контексті свідомості того часу.

Давньогрецькі боги всі повинні були суворо дотримуватися складеної присяги – такий чіткий повчальний елемент для людей. У правовій системі богів Еллади «найсуворіше каралося клятвовідступництво. Коли хтось із богів мав присягати, Іріс, райдужнокрила посланниця, летіла за водою Стікса. Адже на кінці світу жила страхітлива Стікс, найстарша дочка Океана. Далеко від богів має свою обитель у високій скелястій печері, яку довкола оточують срібні стовпи, що сягають під небо. Іріс у золотий кубок набирає Стіксову воду, що випливає з цієї скелі. Той, хто присягає, виливає воду на землю. Якщо зламає присягу, то мусить цілий рік лежати бездиханно в заціпенінні, схожому на смерть, а коли прокинеться після року, то чекає його ще дев'ятилітнє вигнання. Лише після цього часу може сісти за стіл із богами» [9, с. 54–55].

В александрійський період історії Єгипту, «починаючи з III століття, не тільки єгиптяни, а й люди, що мали грецькі імена, складаючи яку-небудь присягу, навіть на побутовому рівні, клялися не лише іменами еллінських і місцевих богів, а й культовими іменами обожнених Птолемеїв» [14], тобто представників правлячої династії.

Висновки. У Стародавній Греції складання присяги було закликком до богів стати свідками, покровителями і гарантами обітниць, а також виконавцями покарань у випадках порушення зобов'язань. Присяги можна поділити на дві групи: стверджуючі

(асерторичні) – про події та факти, які вже відбулися, та промісорійні – зобов'язання на майбутнє з обіцянкою щось виконати, здійснити. Присяги богам, зокрема покровителю справедливості й клятв Зевсу, передбачали самопрокляття, яке могло стримувати людину від клятвoporушення або було регулюючим чинником чесності свідка. Повсюдність присяг формувала в античній людині чесноти справедливості, чесності, а не просто збагачувала лексичний склад мови чи художність епосу.

У Стародавній Греції будь-яка божественна сила могла бути використана для присяги, що зводилася до самопрокляття на випадок її порушення. Уособленням кари за злочини, зокрема клятвoporушення, були ерінії – хтонічні божества, образи яких показують перехід від архаїчної традиції помсти до правосуддя. В архаїчній Греції присяга була прокляттям, яке накликала на себе сама людина, котра обманювала чи порушувала клятву. Персоніфікацією прокляття поставав Горкіос, якого у цій ролі супроводжували ерінії як втілення кари: таким чином цією парою образів «присяги» і «покарання» показували неунікність відплати за порушення клятв.

Згідно з уявленнями, за дотриманням присяги стежили верховні боги – Зевс, Феміда, Аполлон, Деметра. Гомерівська «Еліада» описує обряд возлиття Зевсу й іншим богам як свідкам і гарантам присяги. Також греки присягали сакралізованими природними об'єктами (сонце, річка, земля), нерозведеним водою вином. Окремо згадується присяга водою міфологічної підземної річки Стікс (клятва богів, які також зобов'язані були суворо дотримуватися даних ними обіцянок, адже вода є особливим життєдайним елементом). Греки складали присяги у правовій, військовій, торгівельній, політичній, громадянській, релігійній сферах.

Стародавня Греція як колыска західної цивілізації та вітчизна світової демократії заклала основи розуміння присяги – в її концептуальному осмисленні та формальних виявах на основі божественного покровительства і міфологізованих санкцій у випадку порушення. Категоричність дотримання клятв у світі богів, про що довідемося з епічної літератури, була прикладом для людей.

Список використаної літератури

1. Sommerstein, A. H. What is an oath? Alan H. Sommerstein, Isabelle C. Torrance. Oaths and Swearing in Ancient Greece. De Gruyter, 2014. P. 1–5.
2. Brzeziński, J. O przysiędze, mianowicie o zasadach prawnych Kościoła jej dotyczących z uwzględnieniem wpływu takowych na prawodawstwo świeckie zwłaszcza na prawo rzymskie i na dawne prawa germańskie. Kraków. 1886. 204 s.
3. Konstantinidou, K. Oath and curse. Alan H. Sommerstein, Isabelle C. Torrance. Oaths and Swearing in Ancient Greece. De Gruyter, 2014, p. 6–48.
4. Grimal, P. Słownik Mitologii Greckiej i Rzymskiej. Tłum. z franc. Wrocław: Ossolineum, 2008. S. 90.
5. Гомер. Іліада. Переклад Бориса Тена. Бібліотека української літератури, 2022. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=529&page=10>
6. Гомер. Одиссея. Переклад Бориса Тена. Бібліотека української літератури, 2022. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=530>
7. Кравчук О., Остащук І. 2021. Медична маска в судовому засіданні – пов'язка Феміди чи обмеження права на суд? Публічне право: науково-практичний юридичний журнал, 2021, № 2 (42). С. 119–129. https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=103&Itemid=483&lang=uk
8. Torrance, I. C. Ways to give oaths extra sanctity. Alan H. Sommerstein, Isabelle C. Torrance. Oaths and Swearing in Ancient Greece. De Gruyter, 2014. P. 132–155.

9. Parandowski, J. *Mitologia. Wieżenia i podania Greków i Rzymian*. Londyn: Wydawnictwo Puls, 1992. 304 s.
10. Horkos. Biblehub, 2022. <https://biblehub.com/greek/3727.htm>
11. Greek-English New Testament. Deutsche Bibelgesellschaft, 1998. P. 11, 38, 80.
12. Torrance, I. C. (2014). The oaths of the gods. Alan H. Sommerstein, Isabelle C. Torrance. *Oaths and Swearing in Ancient Greece*. De Gruyter, 2014. P. 196.
13. O'Brien, J. M. (1994). *Alexander the Great: The Invisible Enemy. A biography*. London and New York, 1994. P. 13.
14. Зелінський, А. Л. *Александрійські фараони та їхні піддані. Зміцнення влади перших Птолемеїв: монографія*. Київ: Академперіодика, 2010. С. 261.

OATHS OF ANCIENT GREECE

Oleksiy Kravchuk

*High Anti Corruption Court,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Beresteisky ave., 41, 03057, Kyiv, Ukraine*

Ivan Ostashchuk

*Ukrainian Institute of Arts and Sciences
Instytutska str., 14, 08292, Bucha, Kyiv region, Ukraine*

The formation of the institution of oaths in Ancient Greece, in particular based on the texts of Greek mythology as an archaic form of consciousness and one of the foundations of Western culture, is considered in the article. In ancient Greece, taking an oath was a call to the gods to become witnesses, patrons and guarantors of vows, as well as executors of punishments in cases of breach of obligations. Oaths to the gods, in particular to Zeus, the patron of justice and oaths, involved self-cursing, which could deter a person from breaking an oath or was a regulatory factor for the witness' honesty. The ubiquity of oaths formed the virtues of justice and honesty in ancient people, and not just enriched the lexical composition of the language or the artistry of the epic. Any divine power could be used for the oath, which amounted to self-damnation in case of its violation. Erinyes – chthonic deities, whose images show the transition from the archaic tradition of revenge to justice, were the personification of punishment for crimes, in particular oath-breaking. The oath was a curse that the person who cheated or broke the oath called upon himself. Horkios was the personification of the curse, who was accompanied in this role by the Erinyes as the embodiment of punishment: thus, with this pair of images of “oath” and “punishment” the inevitability of retribution for the violation of oaths was shown. According to ideas, the observance of the oath was monitored by the supreme gods – Zeus, Themis, Apollo, Demeter. Homer's “Eliad” describes the rite of exaltation to Zeus and other gods as witnesses and guarantors of the oath. The Greeks also swore by sacralized natural objects (the sun, river, earth), undiluted wine. A separate mention is made of the oath by the water of the mythological underground river Styx (the oath of the gods, who were also obliged to strictly adhere to the promises they made, because water is a special life-giving element). The Greeks took oaths in the legal, military, trade, political, civil, and religious spheres. Ancient Greece, as the cradle of Western civilization and the motherland of world democracy, laid the foundations for understanding the oath – in its conceptual understanding and formal expressions based on divine patronage and mythological sanctions in case of violation. The strict observance of oaths in the world of the gods, as we learn from epic literature, was an example for people.

Key words: oath, Greek mythology, Ancient Greece, Zeus, Themis.